

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра філософії, біоетики та історії медицини
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТА МЕДИЧНОЇ ЕТИКИ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ (Словаччина)
ЦЕНТР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ "HUMANUS" (Болгарія)
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра релігієзнавства



ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЯ ТА МЕДИЦИНА В СУЧАСНУ ДОБУ

матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)

11 – 12 червня 2025 р.

УДК 2+61] (062)

Р 36

Філософія, релігія та медицина в сучасну добу: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького). – К.: НМУ ім. О. О. Богомольця, ПП “Видавництво “Фенікс””, 2025. – 332 с.

ISBN 978-617-8310-48-6

Редакційна колегія:

Кучин Юрій Леонідович – ректор НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Науменко Олександр Миколайович – перший проректор з науково-педагогічної роботи та післядипломної освіти НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Земсков Сергій Володимирович – проректор з наукової роботи та інновацій НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Скрипник Рімма Леонідівна – проректор з науково-педагогічної роботи, міжнародних зв'язків та європейської інтеграції НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Саган Олександр Назарович – завідувач Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, професор.

Відповідальні редактори:

Васильєва Ірина Василівна – завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Шевченко Сергій Леонідович – професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ ім. О. О. Богомольця.

Рецензенти:

Гаврилюк Тетяна Вікторівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Сторожук Світлана Володимирівна – доктор філософських наук, професор, професор кафедри української філософії та культури Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Затверджено до друку Вченою радою Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (протокол № 10 від 19 червня 2025 р.)

ISBN 978-617-8310-48-6

© НМУ ім. О. О. Богомольця, 2025

МІСЦЕ ТЕОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ СЕРЕД РІЗНОВИДІВ ЗНАНЬ ТА ОСВІТНІХ ДИСЦИПЛІН

Загальна класифікація знань або відповідна класифікація освітніх дисциплін є вельми непростим завданням.

Існує проста та інтуїтивно несуперечлива класифікація видів знання (наук, галузей, дисциплін тощо) яка, однак, відображає впорядкування освітніх дисциплін (навчальних предметів). Ця класифікація є найбільш поширеною.

Проста освітня класифікація є стабільною протягом великих проміжків часу внаслідок того, що відображає початкові і найпростіші співвідношення різних галузей знання, примітивні ідеї, з яких починається вивчення та засвоєння дисциплін. Протягом багатьох років, навіть – століть, незалежно від змін у передових досягненнях науки, примітивні, перші початки її вивчення, залишаються незмінними. Трохи гротескною буде аналогія з музикою. Попри епохальні зміни у музичному мистецтві: від старовинної класики до її модерних різновидів, через романтизм до сучасної музики, джаз, рок і подібне (ми не прагнемо точності) і до найсучасніших різновидів та зразків музичного мистецтва – учні початкових класів музичних шкіл продовжують грати гамми та інші відносно прості вправи, а їх навчання поділяється на вивчення свого інструмента, музичну грамоту, вокал, хорову музику та ще декілька другорядних предметів, і це відбувається вже протягом всіх цих століть, так, немов Бах не змінився Штраусом, а потім Бітлз з сучасниками та одностудійцями, потім електронною музикою і так далі.

Логіка освіти катастрофічно стабільніша за логіку самої науки. Лише тоді, коли зміни у змісті науки вимагають змін у первинній освіті, опора на попередні, звичні освітні стандарти стає неможливою. Це створює помилкове, ілюзорне враження незмінності, остаточності, непохитної стабільності співвідношення наук, дисциплін, галузей знання, хибно переносючи стабільність структурованості освіти на співвідношення знань взагалі. Така стабільність мусить викликати здивування: як може залишатись навіть відносно незмінним співвідношення галузей (наук, дисциплін...) кожна з яких інтенсивно і непередбачувано розвивається. Насправді це відображає незмінність (або дуже повільну змінюваність) "початкового", тобто саме первинного, освітнього рівня знань для кожної галузі. Ми дозволимо собі образне порівняння: біля дна річки течія є найстриманішою та зміни є найповільнішими, а струмок, з якого починається найграндіозніша річка, є дуже слабким. Так само "освітній" початок будь-якої науки не бере участі у найбухливіших подіях та змінах у цій науці.

Якщо ми прагнемо повнішої (найповнішої) класифікації видів знання, ми не можемо обмежитись лише науковими дисциплінами чи (ще гірше) лише точними науками або лише емпіричними, нам доведеться включити до класифікації різноманітні та різноякісні знання і це не буде просто.

Щоб уникнути ілюзії досконалості чи ілюзії остаточної правильності

наявної популярної класифікації знань, достатньо лише помітити, що популярні класифікації знань є (1) світоглядно або філософськи навантаженими, (2) не є однаковими чи схожими достатньою мірою, (3) не є повними і не можуть бути повними якщо використовувати одну підставу для класифікації чи один набір підстав. З різних точок зору (у різних напрямках філософії чи історії науки, чи теорії пізнання) ми маємо різну кількість родів (різновидів) знань, по-різному впорядкованих та ієрархізованих.

Наведемо приклад із теологічним знанням та матеріалістичним світоглядом. Сама теологія при всій різноманітності значень її назви (давньогрецької за походженням і використаної, зокрема, латинською церквою) претендує певною мірою, в певному смислі на “верхівку” людських знань, на панування над рештою наук та дисциплін. Теолог, за задумом теології, має розуміти та коментувати найважливіші, центральні ідеї людського розуму, виходячи, навіть, можливою мірою, за природні (чи такі, що здаються природними) межі розуму, спираючись на “надрозумну” інтуїцію, духовний досвід (свій чи чужий) та одкровення. І в суспільстві, де релігійний світогляд панує, а релігійна організація є впливовою, як католицька церква у середньовічній Європі, теологія займає вельми важливе місце. Але, якщо змінюються епоха та пануючий світогляд у суспільстві, домінуюче положення теології може швидко змінитись протилежним, пригнобленим та теологія може бути позбавлена всякої впливовості не тільки в університетській освіті а й у суспільстві. Так сталося у епоху марксистських революцій, що мали місце на всіх континентах. Марксизм був не лише матеріалістичним вченням, але й атеїстичним. Матеріалізм, заперечуючи духовний першопочаток усього, не обов'язково є атеїзмом. Наприклад, так званий (за термінологією згаданого марксизму) “наївний матеріалізм” стародавніх греків, мабуть, не мав вираженого атеїстичного аспекту або цей аспект мали окремі матеріалістичні вчення. Але марксизм виник у Європі, яка вже мала досвід спочатку панування вельми розвинутої теології та релігійної філософії у середньовіччі, досвід соціальних та світоглядних перетворень Нового часу, Просвітництва. І марксизм, що виник у такій Європі, має не просто фрагментарну чи випадкову, а виражену, “форсовану” контррелігійну спрямованість, помітний аспект критики релігійних ідей. І в марксистському світогляді, а далі – у марксистській ідеології та освіті, теологія (будь-якої релігії) не просто втрачає пануючу роль, але, взагалі, втрачає будь-яке значення для освіти та світогляду, бо оголошена хибним різновидом знань, частиною історично плінного масиву помилкових з самого початку ідей та вчень. Теологічне знання з точки зору марксистського матеріалізму є частиною релігійної свідомості, яка не є вірим, спрямованим до істини, способом відображення світу, тобто, на думку марксистів, не є різновидом знання взагалі. Теологічні уявлення з цієї точки зору є не більше ніж вдало оформленим варіантом релігійної ілюзії, адже марксистська філософія вважала всі релігійні уявлення ілюзорними. Спрощуючи, можна сказати, що для марксистського матеріалізму теологія є ніби “теоретично оформленим маренням”, або, висловлюючись м'якше, “добре структурованим віруванням” але не є частиною величезного запасу людських знань, є чужорідним тілом по відношенню до знання. Виникаючи історично, з точки зору історичного

матеріалізму, теологія, чи її різновиди, або її окремі вияви (вчення, школи тощо) не рухають знання, не впливають на прогрес знань. Тому, з точки зору марксистів, теологія не може розглядатись як різновид знань і не може мати будь-якого місця у класифікації знань.

Теології важко мати стабільне місце серед інших знань. Найважливіше, що надто сильно відрізняються теології різних релігій. Якщо між вельми різними напрямками філософії можлива довга (хоч і часто безплідна) дискусія, бо філософи черпають свої аргументи із зрозумілих більшості культурних (розумово розвинених) людей засад мислення, то для теології (теологій) така дискусія може виявитись неможливою через відсутність схожих підстав для аргументації та взаємного розуміння. “Позаприродний” досвід прибічників різних релігій може виявитись неспівставним. Навіть, можливо, ми не змогли б вжити вираз “ступінь неспівставності”, бо й це може виявитись недоступним нашій оцінці, нашому розуму; можливо, краще було б казати “глибина неспівставності”, такий вираз натякав би на без-опорність наших спроб вичерпати зміст якщо не теологічних вчень то хоча б їх відмінностей.

Теологія (різних релігій) виходить, у будь-якому разі, за межі позитивних наук, не може бути емпіричною наукою, так само навряд чи будь-який різновид теології може бути абстрактною наукою, схожою з будь-яким розділом математики чи логіки. Тож, якщо ми намагатимемось знайти таку класифікацію знань, що включала б теологію, нам доведеться вийти за рамки науки: найбільш подібним до місця теології у можливій загальній класифікації знань є місце філософії. Філософія, як і теологія, деякою мірою виходить за межі того, що ми називаємо саме “знаннями”: принаймні, філософія виходить за межі того, що ми розуміємо під знаннями у найпростіших випадках. Філософія – не лише знання. Між філософією та теологією історично можуть бути найрізноманітніші відношення. Відомий вислів “Філософія – служниця теології” чи “Філософія – служниця богослів’я”. Прибічники такої думки, очевидно, стверджують лідируючу роль теології (богослів’я) по відношенню до інших різновидів знання, принаймні по відношенню до філософії. З іншого боку, відомо, що для стародавнього мислителя Аристотеля теологія (як він її розумів) була структурно частиною філософії, тобто, філософія була сферою інтелектуальних зусиль, що, поряд з іншими галузями та предметами, включала у себе теологію. Філософія та теологія можуть у різних інтелектуальних традиціях знаходитись у відношенні підпорядкування у обидва боки: теологія може бути й підпорядкованою й підпорядковуючою. Також у відношення підпорядкування можуть бути відсутніми, ці інтелектуальні (чи духовні) сфери можуть бути просто рядопокладеними